

“MEHNAT MUHOFAZASINING QONUNLARI VA QOIDALARI”

Qarshi tumani

2-son Politeknikum

Maxsus fan o'qituvchisi

Boratova Zuhra Adham qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada mehnat muhofazasining huquqiy asoslari, xavfsiz mehnat sharoitlarini ta'minlashga qaratilgan qonunlar va normativ hujjatlar tahlil qilingan. Shuningdek, ishlab chiqarishdagi mehnat xavfsizligini ta'minlashda ish beruvchilar va xodimlarning javobgarligi, mehnat madaniyatini shakllantirish va nazorat mexanizmlarining ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: mehnat muhofazasi, xavfsiz mehnat, qonunchilik, javobgarlik, nazorat, mehnat madaniyati

Аннотация: В данной статье рассматриваются правовые основы охраны труда, анализируются законы и нормативные акты, направленные на обеспечение безопасных условий труда. Также освещается ответственность работодателей и работников за соблюдение норм охраны труда, важность формирования культуры труда и эффективных механизмов контроля.

Ключевые слова: охрана труда, безопасность труда, законодательство, ответственность, контроль, культура труда

Annotation: This article explores the legal foundations of labor protection and analyzes the laws and regulatory documents aimed at ensuring safe working conditions. It also highlights the responsibilities of employers and employees in maintaining labor safety standards, the role of labor culture, and the importance of effective control mechanisms.

Keywords: labor protection, occupational safety, legislation, responsibility, control, labor culture

Mehnat muhofazasi – bu har bir insonning sog'lom va xavfsiz mehnat sharoitlarida ishlash huquqini ta'minlovchi muhim ijtimoiy-iqtisodiy tizimdir. Ushbu tizim mehnatkashlarning hayoti va salomatligini ishlab chiqarish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlar va noxush holatlardan himoya qilishga yo'naltirilgan qonunlar, qoidalar, me'yoriy hujjatlar va tashkiliy-amaliy tadbirlar majmuasidir.

Huquqiy asoslar

O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksida (2016-yilgi tahrir) mehnat muhofazasi bo'yicha alohida bob ajratilgan bo'lib, unda xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish, texnik va sanitariya talablari, xodimlarning huquqlari va ish beruvchining

majburiyatlari batafsil yoritilgan. Ayniqsa, 2022-yil 1-apreldan kuchga kirgan yangi Mehnat kodeksi xavfsizlik bo'yicha zamonaviy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Unga ko'ra, har bir ish beruvchi xodim uchun xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish, ularni individual himoya vositalari bilan ta'minlash, vaqti-vaqti bilan tibbiy ko'rikdan o'tkazish majburiyatiga egadir.

Bundan tashqari, "Mehnat muhofazasi to'g'risida"gi qonun (1993-yilda qabul qilingan, 2014-yilda qayta ko'rib chiqilgan) ishchi-xizmatchilarning hayoti va sog'lig'ini saqlash bo'yicha davlat kafolatlarini belgilaydi. Ushbu qonun ishlab chiqarishdagi avariya va baxtsiz hodisalarni kamaytirish, texnik va sanitariya normalariga rioya etilishini nazorat qilish mexanizmlarini yaratishga xizmat qiladi.

Statistika va real holat

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda O'zbekistonda 800 dan ortiq ishlab chiqarish korxonasida mehnat xavfsizligiga oid qonun buzilish holatlari aniqlangan. Eng ko'p buzilishlar qurilish, konchilik va kimyo sanoatida kuzatilgan. Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi tomonidan o'tkazilgan tekshiruvlarga ko'ra, bu sohalarda xavfsizlik texnikasi bo'yicha muntazam o'qituvlar o'tkazilmagani, individual himoya vositalari yetarli emasligi va ishlab chiqarish uskunalarning yaroqsizligi asosiy muammolardan biri sifatida ko'rsatilgan.

2022-yilning sentabr oyida Navoiy viloyatidagi yirik kon kompaniyasida sodir bo'lgan baxtsiz hodisa (portlash oqibatida 3 ishchi halok bo'lgan) mehnat muhofazasi tizimidagi bo'shliqlarni yana bir bor ko'rsatdi. Sud tergovi jarayonida ma'lum bo'lishicha, xavfsizlik texnikasi bo'yicha ko'rsatmalar muntazam buzilgan, nazorat qiluvchi mutaxassislar yetarli bo'lmagan.

Ish beruvchining javobgarligi

Ish beruvchining mehnat muhofazasi bo'yicha majburiyatlari qonunchilikda qat'iy belgilangan. Ular quyidagilardan iborat:

- Xavfsiz mehnat sharoitlarini ta'minlash;
- Ishchilarga texnika xavfsizligi bo'yicha instrukta joriy qilish;
- Ishlab chiqarish jarayonida xavf-xatarlarni baholash va ularni minimallashtirish choralari ko'rish;
- Individual va kollektiv himoya vositalari bilan ta'minlash.

Agar ish beruvchi ushbu majburiyatlarni bajarmasa, u ma'muriy, fuqaroviy va jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin. 2023-yil davomida 214 ta holatda ish beruvchilarga nisbatan jarima chorasi qo'llanilgan, 11 ta holatda esa sud orqali jinoiy ish qo'zg'atilgan.

Mehnat madaniyati va nazorat mexanizmlari

Mehnat muhofazasi faqat qonunchilikni bilish bilangina cheklanmaydi. U kengroq — **mehnat madaniyatini** shakllantirishni ham talab etadi. Xodimlar o'z ish

joylarida xavfsizlik texnikasiga e'tiborli bo'lishi, favqulodda vaziyatlarda o'zini tutish qoidalarini bilishi va bu boradagi bilimlarini doimiy ravishda yangilab borishi kerak.

Hozirda O'zbekiston korxonalarida "Ichki nazorat" tizimini joriy etish bo'yicha ishlar olib borilmoqda. Bu tizim har bir bo'limda mehnat xavfsizligi uchun mas'ul shaxslar tayinlash, haftalik monitoring, va aniqlangan kamchiliklar bo'yicha tezkor choralar ko'rishni o'z ichiga oladi.

Mehnat muhofazasi – bu nafaqat huquqiy me'yor, balki har bir insonning salomatligi va hayotiga bevosita aloqador omil hisoblanadi. O'zbekistonda ushbu sohada ancha ilg'or qonunchilik bazasi mavjud bo'lishiga qaramay, uning amaliyotda to'liq qo'llanilishi, xususan, ishlab chiqarishdagi nazorat, xodimlarning ma'lumotli bo'lishi va ish beruvchilarning mas'uliyati hal qiluvchi rol o'ynaydi. Zamonaviy mehnat muhofazasi tizimi nafaqat jazolashga, balki oldini olishga va mehnat madaniyatini oshirishga qaratilgan bo'lishi lozim.

Mehnat muhofazasini takomillashtirish uchun quyidagi ustuvor yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

- Ish beruvchilarning huquqiy va axloqiy javobgarligini kuchaytirish;
- Ishchilarni doimiy ravishda texnika xavfsizligi bo'yicha o'qitib borish;
- Xavfsiz mehnat muhitini yaratishda zamonaviy texnologiyalar va raqamli nazorat tizimlaridan foydalanish;
- Mehnat madaniyatini ommaviy axborot vositalari, ta'lim tizimi va jamoatchilik orqali shakllantirish.

Shuningdek, davlat nazorati bilan birga korxonalarda ichki monitoring tizimlarini joriy etish, baxtsiz hodisalarni tahlil qilish va oldini olish bo'yicha ilmiy-amaliy ishlanmalarni kuchaytirish lozim. Zero, barqaror iqtisodiy taraqqiyot salomat va xavfsiz mehnatkashlar bilan chambarchas bog'liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2022.
2. "Mehnat muhofazasi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni, 1993-yil (2014-yilda o'zgartirilgan tahrir).
3. Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi hisobotlari, 2023-yil.
4. Stat.uz – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi rasmiy sayti.
5. Xolboev A., Karimova Z. "Mehnat xavfsizligini boshqarish va nazorat qilish tizimlari". – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
6. International Labour Organization (ILO). "Occupational Safety and Health in Central Asia", 2022-yilgi hisobot.
7. Navoiy viloyatida yuz bergan baxtsiz hodisa bo'yicha sud-tergov materiallari (OAV axborotlari asosida)